przez Van Tieghema w podręczniku z 1931 roku roli pośredników był Szyjkowski rzeczywistym pionierem, kiedy udokumentował rolę pośrednika spełnianą przez całą literaturę [polską].

Na uwagę zasługuje też język tej monografii, dążenie do ograniczenia panoszącego się dziś w pracach naukowych słownictwa scjentyficznego. Dzisiaj bowiem nie tylko wąska specjalizacja, ale i język wypowiedzi zaczyna oddzielać niefachowego odbiorcę od nauki. Autor zaś nawiązuje do tych tradycji polonistycznej prozy naukowej, które nakazywały asymilować nowe tendencje badawcze i przekładać je zarazem na język prosty i klarowny. Polska proza naukowa bardziej troszczyła się o stawianie i rozwiązywanie nowych problemów niż – jak zdarza się to nierzadko dziś – o przesycanie tekstu niezrozumiałą terminologią naukową.

Praca doktora Romana Barona w całej pełni zasługuje na to, by z jej treścią i walorami mogło zaznajomić się szerokie grono czytelników fachowych, ale i zwyczajnie interesujących się historią, polonistyką, bohemistyką, komparatystyką czy wręcz humanistyką. Stanowi ona poważny wkład w biografistykę obu sąsiednich narodów – polskiego i czeskiego – ukazuje ciekawe i mniej znane momenty interakcji dwu słowiańskich literatur i kultur. Pośrednio wskazuje też na związek z Zaolziem autora, ale i bohatera, profesora Mariana Szyjkowskiego, który, co warto podkreślić, swoją bogatą publicystykę otwierał opisem polskich peregrynacji do czeskich „wód" leczniczych, kończył zaś współpracą z pismem zaolziańskim „Zwrot", stając się jednym z jego autorów.

Krystyna Kardyni-Pelikánová

Roman Baron, *Misja życia. Praski polonista Marian Szyjkowski (1883–1952) a idea polsko-czeskiego zbliżenia na polu kultury*, Instytut Historii PAN, Historický ústav AV ČR, Warszawa, Praga 2019.

Marcin LUTOMIERSKI (Polska)

Poezja ocalona

Po wielu latach starań Hanny Reszczyńskiej nakładem Wydawnictwa Marpress ukazał się obszerny i bardzo urokliwie zaprojekowany zbiór wierszy Marty Reszczyńskiej-Stypińskiej. Publikacja składa się z czterech tomów o następujących tytułach: 1) *Wiersze z lat 1928–1939;* 2) *Wiersze pisane na emigracji*; 3) *Wiersze pisane na emigracji. Wspaniały, przerażający świat*; 4) *Wiersze ocalone i rozproszone*. W pierwszej części znajdujemy przedmowę napisaną przez Mirosława A. Supruniuka w formie interesującego i rzeczowego eseju pod trafnym tytułem: *Przemierzając dwudziesty wiek*. Ponadto wszystkie tomy otrzymały artystyczną oprawę graficzną (okładki, strony tytułowe wkładek ilustracyjnych oraz strony śródtytułowe) autorstwa Kuby Karłowskiego.

Niemożliwe jest omówienie w krótkiej recenzji zgromadzonego tu obszernego dorobku poetyckiego z okresu ok. 60 lat. Spróbuję jednak zarysować charakterystykę tej twórczości w dwóch kontekstach. Po pierwsze, patrząc przez pryzmat biografii autorki, dostrzegam w niej walory źródłowe. Jest ona bowiem interesującym literackim zapisem różnych przeżyć osobistych, a jednocześnie mało dziś znanym świadectwem wydarzeń charakteryzujących burzliwy wiek XX, głównie takich jak: wojna obronna (np. utwór *Odwrót*), okupacja (np. wiersze *Warszawski chłopiec*, *Zabawa w Indian*), systemy totalitarne (np. utwór *Kwiecień 1940*), emigracja (np. utwór *Wigilia*), głód i ubóstwo ludności cywilnej różnych części świata (np. wiersze *Dziedzictwo*, *Towarzysz głód*), opór społeczny przeciwko nadużyciom władzy (np. wiersz *Paczka do Polski*). Przypomnę więc w tym miejscu najważniejsze fakty z 90-letniego życia M. Reszczyńskiej-Stypińskiej (ur. 1905 w Warszawie, zm. 1995 w Bournemouth) – uważnej i wrażliwej obserwatorki swoich czasów. Była poetką, pisarką i dramatopisarką. Studiowała filologię polską w Uniwersytecie Warszawskim, jednak przerwała edukację, wyjeżdżając z mężem Aleksandrem Reszczyńskim do Wilna w związku z jego pracą zawodową. Później Reszczyńscy mieszkali we Lwowie, Krakowie, Poznaniu i Lublinie. Przed wojną autorka opublikowała dwa zbiory wierszy – *Drobiazgi* (1928), *Echa i cienie* (1933), wiersze rozproszone, a także prozę. W czasie okupacji przebywała w Warszawie,

drukując wiersze w podziemnych antologiach i biorąc udział w konspiracyjnych wieczorach literackich. W 1943 r. zamordowano jej męża, ówczesnego komendanta Policji Polskiej Generalnego Gubernatorstwa i jednocześnie członka Kontrwywiadu ZWZ-AK. Po powstaniu 1944 r. przebywała m.in. w Zakopanem i Bytomiu, gdzie podjęła pracę w wydawnictwie „Czytelnik", a także szkole (świetlicy) dla młodych górników; współpracowała również z katowickim radiem, przygotowując słuchowiska. W 1957 r. wyjechała do Szkocji, a następnie do Anglii. Osiadła w Londynie, gdzie wyszła za mąż za Bohdana Stypińskiego. Mieszkając na obczyźnie, początkowo podejmowała liczne prace zarobkowe, z czasem jednak mogła poświęcić się przede wszystkim twórczości literackiej. Do końca życia pozostała na emigracji i publikowała liczne utwory skierowane do odbiorców w różnym wieku. Dla dorosłego adresata są przeznaczone następujące książki wydane na obczyźnie: *Czas głodu. Wiersze* (1965), *Słowo i milczenie. Wiersze* (1978), *Nadzieja, matka cierpliwych* (1980), *Kruche minuty* (1983), *Wiersze ocalone* (1985), *Obczyzna* (1987), *Śmierć Euterpe* (1988), *Bajeczki, fraszki, faramuszki* (1988). M. Reszczyńska-Stypińska jest również autorką licznych wierszy, sztuk teatralnych, słuchowisk i opowieści dla dzieci polskich emigrantów (pisałem o tym w artykule *Twórczość Marty Reszczyńskiej-Stypińskiej dla dzieci. Zarys problematyki*, „Pamiętnik Literacki" 2019, t. LVII). Wiersze dedykowane dzieciom Reszczyńska-Stypińska publikowała zarówno w czasopismach (m.in. przedwojennym „Płomyczku" oraz emigracyjnej „Dziatwie"), jak i osobnych tomach, choć żaden znany mi zbiór jej wierszy nie zawiera utworów adresowanych tylko do dzieci. Utwory te są rozproszone wśród czasopism i – sporadycznie – tomików dla dorosłych. Jednak zgromadzone w omawianej publikacji poezje, niestety, nie zawierają rozproszonych wierszy dla dzieci. Nie ma tu w ogóle osobnego działu dziecięcego, który miałem przyjemność czytać w maszynopisie udostępnionym mi przez Hannę Reszczyńską. Warto by było wydać kiedyś także rozproszone wiersze dla młodego odbiorcy.

Na emigracji Marta Reszczyńska-Stypińska współpracowała z różnymi czasopismami polskimi, m.in. „Wiadomościami", „Pamiętnikiem Literackim", „Tygodniem Polskim", „Dziennikiem Polskim i Dziennikiem Żołnierza", a także „Dziatwą" i „Razem Młodzi Przyjaciele". Natomiast jej sztuki sceniczne realizował Teatr dla Dzieci i Młodzieży „Syrena" w Londynie. Była laureatką różnych nagród literackich, m.in. Nagrody Związku Aktorów Scen Polskich oraz Nagrody Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie. Wiele cennych informacji na temat życia i twórczości Marty Reszczyńskiej-Stypińskiej można odnaleźć we wspomnieniach autorstwa jej córki, Hanny Reszczyńskiej: *Kaprysy losu. Historia jednej rodziny XX wieku* (2001), *Alfabet wspomnień* (2019), a także w obszernej przedmowie M. A. Supruniuka do pierwszego tomu omawianej edycji. Należy podkreślić, że w poezji autorki *Kruchych minut* współbrzmią tony osobiste i zbiorowe, tzn. narodowe i społeczne.

Patrząc z perspektywy literaturoznawczej, dostrzegam artystyczne walory poezji Marty Reszczyńskiej-Stypińskiej. Odnajduję tu bowiem świadome reminiscencje lub wspólnotę myśli z takimi poetami, jak Adam Mickiewicz (zwłaszcza liryki lozańskie), Bolesław Leśmian i Bronisława Ostrowska, a także cały katalog nawiązań do szeroko rozumianych bajek, zwłaszcza baśni ludowych. Ponadto autorka w różnych formach podejmuje artystyczny dialog ze współczesnymi twórcami dla dorosłych – Kazimierzem Wierzyńskim, Stanisławem Balińskim, Jarosławem Iwaszkiewiczem, a także dla dzieci – Janiną Porazińską i Ewą Szelburg-Zarembiną. Uważam jednak, że twórczość autorki *Słowa i milczenia* nie ma charakteru epigońskiego, lecz nawiązuje do ugruntowanej tradycji literackiej, szczególnie w wierszach z lat 20., 30. i 40. Na obczyźnie poezja Reszczyńskiej-Stypińskiej pozostaje w nurtach klasycystycznym i postskamandryckim. Mimo związków z tradycją poetka wypracowała własny styl twórczości, który moim zdaniem opiera się na trzech kategoriach: sugestywnej nastrojowości (charakterystycznej dla większości jej wierszy), połączeniu dystansu, subtelnego humoru i odrobiny ironii (widoczne w późnej twórczości), a także na uniwersalizowaniu wielu przeżyć i opisów (wyjście poza ego- i etnocentryzm). Chciałbym podkreślić, że poezja autorki *Bajeczek, fraszek i innych faramuszek* jest liryką – najczęściej bezpośrednią, rzadziej pośrednią, a najrzadziej – apelu.

Interesujący ze względów zarówno biograficznych (historycznych), jak i literackich zbiór poezji M. Reszczyńskiej-Stypińskiej jest również atrakcyjny pod względem wizualnym. Z recenzenckiego obowiązku nie mogę jednak nie wspomnieć o pewnym niedostatku. Zabrakło tu informacji o podstawie tekstowej wierszy. Biorąc do ręki cztery tomy poezji, nie dowiemy się: skąd zaczerpnięto teksty, z jakich rękopisów, maszynopisów czy pierwodruków oraz czy wprowadzono jakiekolwiek modernizacje (np. uwspółcześnienie interpunkcji i ortografii). Mimo to należy docenić żmudną pracę osób, które zebrały, przepisały i opublikowały prawie wszystkie wiersze M. Reszczyńskiej-Stypińskiej, ocalając w ten sposób wartościową a zapomnianą poezję.

Marcin Lutomierski

Marta Reszczyńska-Stypińska, *Wiersze*, cz. I–IV, Wydawnictwo Marpress Gdańsk 2019–2020.

Komitet Redakcyjny

Katarzyna BZOWSKA-BUDD – sekretarz redakcji
Wojciech KLAS
Krzysztof ROWIŃSKI
Regina WASIAK-TAYLOR – redaktor naczelny

Współpraca: Andrzej Maria BORKOWSKI
Anna Maria MICKIEWICZ
Alexa NEWSOME
Elżbieta SMOLEŃSKA

Korekta: Magdalena HORNUNG

Recenzenci
prof. dr hab. Jolanta CHWASTYK-KOWALCZYK
dr hab. Ewa Lidia DANOWSKA

Copyright © by Union of Polish Writers Abroad
Wszelkie prawa przedruku i przekładu zastrzeżone.
ISSN 0266-4399
Adres redakcji: 238-246 King Street, London W6 0RF, Great Britain

Tom LX „Pamiętnika Literackiego" ukaże się w grudniu 2020 r.
Autorów prosimy o nadsyłanie prac na CD w systemie Microsoft Word na adres redakcji (podany wyżej) lub drogą elektroniczną na adres: redakcja@zppno.org

Pamiętnik Literacki jest do nabycia w Księgarni Macierzy Szkolnej 236-248 King Street, London W6 0RF; w księgarni „Veritas" 63 Jeddo Road, London W12 9EE oraz w siedzibie redakcji pisma; w Polsce: w Księgarni im. Bolesława Prusa, Krakowskie Przedmieście 7, 00-068 Warszawa, tel. (00-48-22) 826 1835 oraz w Księgarni Akademickiej, ul. Świętej Anny 6, 31-008 Kraków, tel. (00-48-12) 422 1033.

Cena pojedynczego egzemplarza £11.00 wraz z przesyłką.

PAMIĘTNIK LITERACKI

Tom LIX

CZERWIEC 2020

Projekt okładki
Tadeusz TERLECKI

Reprodukcje prac
z wiosennej wystawy APA 2020 w Londynie

Związek Pisarzy Polskich na Obczyźnie

LONDYN